

Словенска терминологија данас

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

SCIENTIFIC MEETINGS

Volume CLXVII

DEPARTMENT OF LANGUAGE AND LITERATURE

Book 28

SLAVONIC TERMINOLOGY TODAY

Accepted at the 5th meeting of the Department of Language and Literature
of 30th May, 2017, on the basis of reviews presented by *Predrag Piper*
and *Rajna Dragičević*

Editors

PREDRAG PIPER, full member of the Academy
Dr VLADAN JOVANOVIĆ

BELGRADE

2017

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

НАУЧНИ СКУПОВИ

Књига CLXVII

ОДЕЉЕЊЕ ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ

Књига 28

СЛОВЕНСКА ТЕРМИНОЛОГИЈА ДАНАС

Примљено на V скупу Одељења језика и књижевности
од 30. маја 2017. године, на основу реферата
академика *Предрага Пипера* и проф. др *Рајне Драгићевић*

Уредници

академик ПРЕДРАГ ПИПЕР

др ВЛАДАН ЈОВАНОВИЋ

БЕОГРАД

2017

Издају
Српска академија наука и уметности
и
Институт за српски језик САНУ

Уређивачки одбор

Предраг Пипер, редовни члан САНУ, Слободан Реметић, редовни члан АНУРС,
проф. др Мато Пижурица, проф. др Срето Танасић, проф. др Софија
Милорадовић, проф. др Рајна Драгићевић, доц. др Исидора Бјелаковић,
проф. др Викторија Людвигівна Иващенко, проф. др Сергей Викторович
Гринеv-Гринеvич, др Сергей Дмитриевич Шелов, prof. dr Ewa Wolnicz-Pawłowska,
к. ф. н. Вячеслав Константинович Щербин, др Марина Спасојевић и
др Владан Јовановић

Рецензенти појединачних радова

проф. др Слободан Реметић, редовни члан АНУРС, проф. др Гордана Јовановић,
проф. др Мато Пижурица, проф. др Људмила Поповић, проф. др Срето Танасић,
dr Peter Weiss, prof. dr Ewa Wolnicz-Pawłowska, проф. др Рајна Драгићевић,
проф. др Душко Витас, проф. др Сергей Викторович Гринеv-Гринеvич,
проф. др Софија Милорадовић, проф. др Александар Милановић, др Марта
Бјелетић, др Снежана Петровић, др Викторија Людвигівна Иващенко,
доц. др Исидора Бјелаковић, к.ф.н. Вячеслав Константинович Щербин,
др Владан Јовановић

Лектор и коректор радова на српском језику
Марија Селаковић

Коректура резимеа на енглеском језику
Clare McGinn Zubac

Превод и коректура резимеа на руском језику
Свејлана Гољак, Эльвира Анатольевна Сорокина

Коректура радова на руском језику
Эльвира Анатольевна Сорокина

Припрема за штампу
Милан Тасић

Тираж 400 примерака

Штампа
Службени гласник, Београд

САДРЖАЈ

Уводно слово 9

I. ПОГЛЕД НА РАЗВОЈ ТЕРМИНОЛОШКИХ И ТЕРМИНОГРАФСКИХ ИСТРАЖИВАЊА У СЛОВЕНСКИМ ЈЕЗИЦИМА. ПРАВЦИ У ТЕРМИНОЛОГИЈИ

Викторія Людвігівна Іващенко: Слов'янське термінознавство:
проблематика й перспективи розвитку 15

Эльвира Анатольевна Сорокина: Формирование теории
языка для специальных целей (ЯСЦ) 29

Сергей Викторович Гринев-Гриневич: Антропологистика
как современное развитие терминоведения 41

Кацярына Пятроўна Любецкая: Спецыяльная лексіка
беларускай мовы як аб'ект даследавання беларускіх
лінгвістаў у канцы ХХ – пачатку ХХІ стст. 51

Marta Małachowicz: Prace dyplomowe z dziedziny terminologii
i terminografii powstałe w instytucie komunikacji
specjalistycznej i interkulturowej uniwersytetu
warszawskiego w latach 2010–2015 61

II. ТЕРМИНОЛОГИЈА И РЕЧНИЦИ

Сергей Дмитриевич Шелов: Универсальный терминологический
словарь: новый тип терминологических словарей 71

Юрий Николаевич Марчук: Проблемы многоязычной
терминографии 85

Марија С. Ђинђић: Обрада лингвистичких и
граматичких термина у двојезичном описном
речнику (на примеру Новог турско-српског речника /
Yeni Türkçe-Sırpça Sözlük) 91

Данко Шипка: Двојезична терминологија исламских термина	101
Рада Стијовић, Олга Сабо, Ранка Станковић: Речник САНУ као база термилошких речника (на примеру Речника кулинарства)	109
Володимир Володимирович Дубичинський: Терминографичні праці харківських лексикографів	125
Вячеслав Константинович Щербин: Отраслевая лексикография Беларуси	135

III. ГРАМАТИЧКА И ЛИНГВИСТИЧКА ТЕРМИНОЛОГИЈА

Јованка Радић: О логичким основама српских лингвистичких термина на <i>-ица</i> и <i>-ина</i>	149
Милош М. Ковачевић: О термину субјекат у србистици	173
Вељко Ж. Брборић: Српска правописна терминологија данас – у науци и настави	187
Драго Тешановић: Централни и периферни суфикси у српској дериватологији	197
Сања Ж. Ђуровић: Основни појмови морфематике српског језика	213
Марина Љ. Спасојевић: Појмовно-термилошки апарат при проучавању глаголског вида и сродних појава у србистици у светлу аспектолошких приступа	229
Наташа С. Вуловић: Употреба основних фразеолошких термина у српској (и словенској) лингвистици	243
Владан З. Јовановић: Српска терминологија у <i>Речнику словенске лингвистичке терминологије</i> из угла савременог стања српске лингвистике	253
Milan Harvalík: Slovánská onomastická terminologie v mezinárodním kontextu	267
Iveta Valentová: Slovenská onomastická terminológia	277

IV. СТАНДАРДИЗАЦИЈА ТЕРМИНА У ПРОШЛОСТИ И САДАШЊОСТИ. ТЕРМИНИ И КЊИЖЕВНОЈЕЗИЧКА НОРМА

Виктор Д. Савић: Српски називи документа у средњем веку – према самим документима (1189–1346)	291
Исидора Г. Бјелаковић: Синонимија у терминологији код Срба у 18. и 19. веку (математичка географија и астрономија)	305
Александар М. Милановић: Развој српске термилошке мисли у 19. веку: допринос Лазе Костића	317

Марина С. Јањић: Школска терминологија у дијахронијској перспективи	331
Ewa Wolnicz-Pawłowska: Problemy terminologiczne w działalności UNGEGN	343
Tanja Fajfar: Jezikovnokulturna ustreznost kot terminološko načelo	351
Mojca Žagar Karer: Terminološko svetovanje: izkušnje in perspektive	361
Lana Hudeček: Anglizmi u hrvatskome nazivlju	371
Milica Mihaljević: Terminologija kao deskriptivna ili preskriptivna znanost – stanje u Hrvatskoj	383

V. ТЕРМИН И ЛЕКСИЧКИ СИСТЕМ

Милорад П. Дешић: Специјална лексика и полисемија	407
Рајна М. Драгићевић: Детерминологизација као процес општег лексичког фонда	417
Mariusz Górnicz: Czy naukowcy z krajów słowiańskich lubią terminy metafory?	425

VI. ФУНКЦИОНАЛНА РАСЛОЈЕНОСТ ТЕРМИНОЛОШКОГ ИЗРАЗА – НАУЧНА, ПРОФЕСИОНАЛНА (СТРУЧНА) ТЕРМИНОЛОГИЈА И СПЕЦИЈАЛНА ЛЕКСИКА ДУХОВНЕ И МАТЕРИЈАЛНЕ КУЛТУРЕ НАРОДНИХ ГОВОРА

Ружица С. Левушкина: Лексеме из општег лексичког фонда као термини у сфери православне духовности	439
Альбіна Анатоліївна Ковтун: Способи непрямой номінації релігійних понять в українській мові	451
Ђорђе Р. Оташевић: Рад на српској слободнотидарској терминологији	461
Гордана Р. Штасни: Термини у домену нанотехнологије	469
Оксана Чмелікова-Газдошова: Субстантивовані прикметники в українській і чеській юридичній термінології	481
Бојана С. Милосављевић: Филозофска лексика у речнику и у говору	493
Милан С. Ајдановић: Грецизми у српском географском терминосистему	509
Валентина Федоровна Новодранова: Когнитивное моделирование терминосистемы предметной области знания	521
Ольга Михайловна Рылкина: Способы терминообразования русских нозологических терминов (на материале русскоязычной терминологии детской кардиологии)	529

Тамара Валентиновна Рожкова: Статус и типологизация глагола в медицинской терминологии	537
Елена Викторовна Рыжкина: О некоторых динамических процессах в современной русской терминологии	549
Маргарита Николаевна Лазарева: О соотношении интернационального и национального в научных названиях растений (на материале русского языка)	557
Оксана Вікторівна Нарушевич-Васильсва: Семантико-тематична та категорійно-поняттєва організація української термінології харчової промисловості	567
Драгана И. Радовановић: Од Вукове трпезе из његовог Рјечника до Матичиног једнотомника	577
Неђо Г. Јошић: Народни називи воћака код Срба и критеријуми њиховог раслојавања	587
Мирјана С. Петровић-Савић: Из географске терминологије Јадра	599
Ивана В. Лазић-Коњик: Лексика традиционалне културе према тематским пољима	613
Софија Ј. Мићић-Кандијаш: Лексиколошки и лексикографски аспекти превођења енглеских медицинских израза на српски	625

VII. ЕЛЕКТРОНСКЕ ТЕРМИНОЛОШКЕ БАЗЕ ПОДАТАКА И ЊИХОВА ПРИМЕНА У ТЕРМИНОЛОГИЈИ, ТЕРМИНОГРАФИЈИ И ЛЕКСИКОГРАФИЈИ. ТЕРМИНОЛОШКИ САЈТОВИ И ПОРТАЛИ

Александр Васильевич Зубов: Способы автоматического извлечения терминов из текста	639
Paweł Kowalski, Zofia Rudnik-Karwatowa: Wykorzystanie terminologii w systemie informacyjno-wyszukiwawczym językoznawstwa sławistycznego iSybisław	643
Maja Bratanić, Ana Ostroški Anić, Siniša Runjaić: Od baze do portala – razvoj nacionalne terminološke infrastrukture	657
Jana Levická: Počiatky slovenskej terminologickej databázy a jej súčasnosť a budúcnosť	667
Максим Олегович Вакуленко: Віртуальна українсько-російсько-англійська термінографічна лабораторія з фізики: сучасні лінгвістичні технології у фаховій мові	679

УВОДНО СЛОВО

Зборник пред нама настао је из реферата изложених на Међународном научном симпозијуму *Словенска терминологија данас*, који се одржао 11–13. маја 2016. године у Београду, у организацији Српске академије наука и уметности (Одељења језика и књижевности), Института за српски језик САНУ, Академије наука и умјетности Републике Српске (Одјељења књижевности и умјетности) и Матице српске. У Организационом одбору скупа били су: Предраг Пипер, редовни члан САНУ, Слободан Реметић, редовни члан АНУРС, проф. др Срето Танасић, проф. др Софија Милорадовић, проф. др Мато Пижурица, проф. др Рајна Драгићевић, доц. др Исидора Бјелаковић, др Викторија Људвиговна Ивашченко, к. ф. н. Вјачеслав Константинович Шчербин и др Владан Јовановић. Секретари Организационог одбора били су др Марина Спасојевић и др Мирјана Петровић-Савић, а научни секретари: Весна Ђорђевић и Бојана Томић. Будући да је један од основних циљева с којим је основано Друштво српске словесности био рад на стварању српске научне терминологије, одржавање Симпозијума у оквиру програма обележавања 175 година од оснивања Друштва, данас Српске академије наука и уметности, била је прилика изнова се подсетити овог важног догађаја.

На Међународном научном симпозијуму *Словенска терминологија данас* изложено је 63 реферата, а учесници су били из 11 земаља: Србије, Републике Српске (Босна и Херцеговина), Хрватске, Словеније, Пољске, Чешке, Словачке, Русије, Белорусије, Украјине и Сједињених Америчких Држава.

Првог дана, пре него што је Симпозијум званично био отворен, одржан је састанак чланова Терминолошке комисије при Међународном комитету слависта, по унапред припремљеном програму Комисије. На састанку Комисије, поред осталог, разговарано је о динамици рада на изради колективне монографије *Словенска терминологија крајем 20. и почетком 21. века* и изради библиографије радова из терминолошке лингвистичке проблематике за поменути период. Поред чланова Комисије, на Симпозијуму су учествовали домаћи и страни филолози из више лингвистичких дисциплина, будући да терминологија представља важан сегмент номенклатуре сваке појединачне науке, дисциплине, па тако и лингвистике у целини.

Скуп је отворен поздравном речју потпредседника Српске академије наука и уметности академика Љубомира Максимовића, а потом су поздравне речи упутили и представници других установа у својству организатора и покровитеља скупа: проф. др Слободан Реметић, редовни члан Академије наука и умјетности Републике Српске, др Миодраг Матицки, потпредседник Матице српске, проф. др Срето Танасић, директор Института за српски језик САНУ, и проф. др Љиљана Бајић у име Савеза славистичких друштава Србије и Међународног комитета слависта. На пленарној седници, којој су председавали академик Предраг Пипер, др Викторија Људвиговна Ивашченко и проф. др Срето Танасић, изложено је седам реферата, у којима су представљена истраживања у области терминологије из седам словенских лингвистичких средина: Украјине, Русије, Словеније, Белорусије, Пољске, Хрватске и Србије.

Другог дана скупа организоване су две паралелне секције, уобличене у два преподневна и два послеподневна блока. Након сваког блока предвиђена је и реализована петнаестоминутна дискусија. У оквиру прве секције изложено је деветнаест реферата, у којима су обрађивани проблеми из лингвистичке терминологије у словенским језицима, затим представљене анализе термина из разних области знања и стваралаштва из угла етимологије, историјског развоја и савременог стања, анализирана практична питања упоредне и вишејезичне терминологије и терминографије. У оквиру друге секције, изложено је деветнаест реферата, у којима су обрађене теме везане за место термина у лексичком систему словенских језика, упоредно изучавање терминолошких система, израду терминолошких електронских база и портала, као и израду терминолошких речника.

Током трећег дана скупа паралелне секције подразумевале су преподневни и један послеподневни блок (само у првој секцији), након којих је, такође, организована петнаестоминутна дискусија. У оквиру прве секције изложено је дванаест, а током друге секције седам реферата. У рефератима су обрађиване теме које се односе на функционалну раслојеност терминолошког израза, затим питање терминологије у језицима специјалне намене, проблем интернационализације и национализације у терминологији словенских језика итд. С обзиром на славистичку природу скупа, теме реферата, као што је било очекивано, у првом реду биле су посвећене дескриптивним, нормативним и компаративним аспектима словенске терминологије данас и у њеној историји.

Радови представљени у овом зборнику одражавају главне токове у којима се у словенском свету данас развија терминологија схваћена у два основним значењима – као 1) уређен систем специјалних лексичких јединица у служби одређене науке, струке, духовности, уметности и сл. и као 2) аутономна лингвистичка дисциплина која се бави изучавањем термина као

јединица термилошког система. Садржај зборника чине радови који су груписани у оквиру следећих целина: *I. Поглед на развој термилошких и термилографских израживања у словенским језицима. Правци у терминологији, II. Терминологија и речници, III. Грамаћичка и лингвистичка терминологија, IV. Стандардизација терминологије у прошлости и садашњости. Термини и књижевнојезичка норма, V. Термин и лексички систем, VI. Функционална слојеност термилошког израза – научна, стручна (професионална) терминологија и специјална лексика духовне и материјалне културе народних говора, и, као последње поглавље, VII. Електронске термилошке базе података и њихова примена у терминологији, термилографији и лексикографији. Термилошки сајтови и портали.*

Овај симпозијум била је zgodна прилика да се сагледа српска терминологија у ширем словенском лингвистичком контексту, да се погледа оно што је досад урађено и оно што још треба урадити. С друге стране, учешће великог броја домаћих лингвиста на скупу и објављивање њихових радова у овом зборнику омогућује да се српска лингвистика у пољу терминологије на ваљан начин представи широј словенској публици.

Уредници

ДВОЈЕЗИЧНА ТЕРМИНОГРАФИЈА ИСЛАМСКИХ ТЕРМИНА

Данко Шипка*

Полазећи од основних поставки социокогнитивне терминологије и терминографије (видјети, на примјер, Темерман 2000) а на основу искустава из рада на двојезичном рјечнику Шипка–Ћеман 2013), аутор разматра механизме одређивања границе поља исламских термина. Овај конкретан пројекат показује да се не може говорити о апсолутној дефиницији исламских термина. Како је показано и у различитим другим студијама социокогнитивне термилошке школе, уклопљеност терминологије у конкретно друштвено окружење и одређеност поменутог терминографског пројекта потребама корисника битно утиче на критеријуме одређења поља исламских термина а тиме и на критеријуме уврштавања термина у рјечник. Успостављени критеријуми били су основа за прикупљање релевантних термина из вишеструких извора – текстуалних новинских корпуса, постојећих рјечника, теолошких студија, превода Кур’ана, итд. Корпусне лексичке листе филтриране су помоћу позитивних и негативних лексичких листа (листа онога што јесу термин и онога што нису) а уз то је вршена вишеструка неаутоматска верификација, која је неопходна у случајевима гдје је термин подударан у писаном облику са општом ријечју (нпр. *учиџи*, *џроучиџи*, *намаз* итд.).

Кључне речи: терминографија, исламска терминологија, социокогнитивна терминологија, двојезична лексикографија

1. Увод и теоријске основе

У овом раду претресају се теоријске поставке и конкретна рјешења терминографског пројекта двојезичног рјечника бошњачке исламске терминологије, рецепцијског рјечника намијењеног говорницима енглеског језика. Изузетно значајан елемент стварноживотних терминографских пројеката који је неријетко био занемариван у традиционалним термилошким школама јесте њихово функционисање у одређеном друштвеном окружењу, које се не своди само на опште културне и језичке оквире (које можемо назвати макродруштвеним параметрима) него и на оквире сваког појединачног терминографског пројекта (његову намеру и намјену, што можемо назвати микродруштвеним параметрима). Представљање овог терминографског пројекта (Шипка–Ћеман 2013) почећемо, стога, од његових микродруштвених параметара. Речени рјечник био је намијењен говорницима енглеског језика који у

* Државни универзитет Аризоне, Темпи, САД; Danko.Sipka@asu.edu

засегу свог професионалног интереса имају читање најразличитијих бошњачких текстова са садржајем који има неку везу са исламом: класични исламски текстови, чланци из исламских новина и часописа, проповиједи имама и хафиза, итд. Дакле, да тако кажемо, „плафон“ термилошке масе била је граница између исламске и неисламске терминологије. Професионална потреба циљне групе овог рјечника били су општи текстови исламског садржаја, дакле, не уско специјализовани текстови, рецимо суфијско-тарикатски, који би били неразумљиви већини сљедбеника ислама. Тако је онда

Traditional Terminology	Sociocognitive Terminology
Principle one: Terminology starts from concepts which can be clearly delineated.	Principle one: Sociocognitive Terminology starts from units of understanding which more often than not have prototype structure (6.1.1.1).
Principle two: Clear-cut concepts can be attributed a place in a logical or ontological concept structure.	Principle two: Understanding is a structured event. A unit of understanding has intracategorical and intercategory structure and it functions in cognitive models (6.1.1.2).
Principle three A concept can be defined in an intensional definition (superordinate concept and differentiating characteristics) and/or extensional definition.	Principle three Depending on the type of unit of understanding and on the level and type of specialisation of sender and receiver in communication, what is more essential or less essential information for a definition will vary (6.1.1.3).
Principle four: A term is assigned permanently to a concept. It is believed that ideally one term only should be assigned to one concept.	Principle four: Synonymy and polysemy are functional in the progress of understanding and therefore need to be described (6.1.1.4).
Principle five: a) Concepts and terms are studied synchronically. b) The relationship between concept and term is arbitrary	Principle five: a) Units of understanding are constantly evolving. The historical periods in their evolution may be more or less essential for the understanding of a unit. b) Cognitive models (e.g. metaphorical ICMs) play a role in the development of new ideas which implies that terms are motivated. (6.1.1.5)

Figure 6.2. Contrast between the principles of traditional Terminology and the principles of sociocognitive Terminology.

Илустрација 1.1. Основне карактеристике социокогнитивног ирисџуа у односу на традиционални, из Темернан 2000: 223

постајао и „патос“, граница између опште и ускоспецијализоване терминологије. Овакви микродруштвени оквири пројекта, као природну термилошку основу наметнули су социокогнитивну термилошку и термилографску методологију. Практички свих пет основних принципа представљених у Илустрацији 1.1 били су релеванти за овај пројекат – чињеница да су термини често прототипи, да је њихово разумевање уклопљено у интеракцију и когнитивне моделе, да њихово објашњење варира у зависности од онога коме су намењени, да су синонимија и полисемија функционалне, те да се јединице мењају и зависе од когнитивног модела.

Овај методолошки оквир одредио је три основне фазе пројекта – одређивање термилошког поља исламске терминологије, прикупљање грађе и успостављање еквиваленције. Три наредна сегмента овог рада биће посвећена свакој од ове три основне фазе пројекта понаособ.

2. Дефинисање поља исламске терминологије

Све наредне делатности на овом термилографском пројекту зависиле су од тога шта је заправо дефинисано као исламски термин, па ћемо се прво позабавити том фазом рада на пројекту. Треба рећи да исламска терминологија, сама по себи, нема такву прецизност дефинисања како је, рецимо у математици. У овој области (као и код других хуманистичких терминологија) заправо се и добро виде предности социокогнитивног приступа – сами термини и саме границе термилошког поља заправо су прототипи. Намјена рјечника онима којима је у опсегу професионалног интереса читање текстова са исламским садржајем условила је уврштавање апелатива и личних имена која су релевантна у исламској пракси и теологији. Конкретније, радило се о следећим категоријама:

- а. религијски обреди (нпр. **abdestlija** e f wudu towel),
- б. правила живљења (нпр. **adžela** e f hasting, precipitous behavior),
- в. морални принципи и закони (нпр. **ahlak** a m l. morals, ethics),
- г. теолошки термини (нпр. **hak** a m haqq, truth, verity),
- д. главни сегменти и ликови исламских светих књига (нпр. **ajet** a m ayah, ayat /a verse of the Qur'an/),
- ђ. различите функционалне ријечи и изрази у употреби у исламу (нпр. **inšallah** x Insha'Allah, God willing {~ *da brzo ozdravite. God willing, you will get well soon.*})
- ђ. важније личности ислама међу Бошњацима и уопште (нпр. **Mahran** a # m Maymun bin Mahran /died 735, a scholar of Islam/),
- е. бошњачка исламска обредна мјеста и манифестације (нпр. **Ajvatovi-ca** e f Ajvatovica /the largest Islamic traditional, religious and cultural event in Europe, near Prusac in Bosnia and Herzegovina/).

Неколико ствари је овдје занимљиво. Прво, треба објаснити зашто су уључивана лична имена. Традиционално рјешење било би да се искључе било каква лична, географска, итд. имена. Да се тако поступило, корисници рјечника могли би остати без кључних информација. Наиме, у исламским текстовима који су сачињавали корпус овог рјечника, веома је честа ситуација да се призива одређена личност (рецимо познати теолог, итд.) уз подразумевање његове (рјеђе њене) улоге и теолошке оријентације. На примјер, подразумевање сегмента *Jedan od poznatih ashaba*, neka je Allahovo zadovoljstvo sa njima, Mejmun Bin Mahran r.a. bi imao naviku reći: „Od Bukharija se prenosi u jednoj predaji da je Poslanik a.s. rekao, „Ko god ne uljepšava učenje Kur’ana, ne uči ga melodično, on nije od nas...“ дјеломично зависи и од ситуирања Ал-Бухарија у одређени временски оквир и подразумевања његове улоге у свијету ислама. Отуда је неопходна сљедећа дефиниција: **El-Buhari** ija # m Muhammad al-Bukhari /810-870, Islamic Hadith scholar/ = **Buharija**.

И унутар издвојених поља требало је ријешити различите селекцијске дилеме. На примјер, у области религијских обреда, за доста термина сасвим је јасно да треба да буду укључени (нпр. *акшам намаз*, *абдесџихана*, *девр*, *духа* итд.). Други су, опет, били проблематични (нпр. *баклава*, *французица*). Слично је и са функционалним ријечима и изразима. Изрази типа *иншалах* или *алахиманеџ* нису спорни, али они типа *авазиле*, *аићаре* јесу. Овај рјечнички пројекат прихватио је инклузивну стратегију, да се уврсти оно што је уобичајено у текстовима са исламским садржајем без обзира на то да ли би се у изолацији ријеч могла прогласити исламском. Сликвито говорећи „плафон“ ове терминологије био је доста високо.

Кад је о „патосу“ ове терминологије ријеч, основни критеријум била је општеисламска употреба. Дакле, факт да се ријеч појављује, односно да је позната учесницима општег исламског дискурса. На примјер, велики број појмова наведених у Хаџибајрић (1988: s.v) није у употреби у општем исламском дискурсу, на примјер:

ahvāl (jed. hāl) pojava u srcu, stanje vedrine ili tuge, tjesnoće ili širine. Iščezava sa pojavom ličnosti (svoje). Ako ovo stanje potraje i postane osobina, onda se zove mekam. Ahvāl je poklon, mekam je zarađeno. Ahvāl dolazi od samog postojanja, mekam se stiće ulaganjem truda.

3. Стратегије прикупљања грађе

Примијењена је комбинована стратегија прикупљања грађе, која је обухватила корпус 2615 чланака из већег броја исламских новина и часописа, затим различите преводе Кур’ана, већи број исламских теолошких студија, исламске смртвнице, и релевантне чланке из Википедије. Кориштени су,

надаље, општи и специјализовани рјечници. Коначно, кориштени су и информатори, прије свега коаутор рјечника, који је имам са дипломом Факултета исламских наука из Сарајева.

Ово су били основни новински извори: Бошњакиња, Дневни аваз, Цемат, ЕлКалем, Ислам, Минбер, Муслимански глас, Нахла, Нови хоризонти, Ослобођење, Препород, Ријасет Исламске заједнице, САФФ, Википедија, поглави-то <http://bs.wikipedia.org/wiki/Islam> и све повезане стране. Сви релевантни термини ексцерпирани су из сљедећих рјечника: Чедић (ур.) 2007; Кури (ур.) 2005; Муласмајић 2011; Шипка 2000; Шкаљић 1996. Један ограничен број одредница ексцерпиран је из сљедећег извора: Хаџибајрић 1988. У корпус су узети и сљедећи преводи Кур'ана: Коркут 1991; Мливо 2004.

Грађа је изабрана у неколико корака. Прво је састављена позитивна листа термина, која је укључила оне термине који су ван сваке сумње исламски термини, онако како их дефинише овај пројекат. За ове термине генерисана је конкорданса. Потом је формирана негативна листа – она је садржавала опште лексеме које нису исламски термини. Потом је из корпуса извучена конкорданса за све оно што није на листи негативних термина. Ова конкорданса укључила је доста излишних елемената (нпр. транслитерације сура из Кур'ана, имена особа које нису повезане с исламом, ирелевантне топониме, итд.), што је онда ручно „очишћено“. Потом су релевантни термини лематизирани, након чега су ексцерпирани рјечници те релевантни текстови (од смртовница преко исламских теолошких студија до превода Кур'ана). Циљ овог корака био је да се укључе додатни термини, између осталог, они који су подударни са ријечима општег лексикона. На примјер, исламски термин *учиџи* (обављати исламски молитвени обред) подударна је у писаном облику са апелативом *учиџи* (усвајати знања и вјештине). Исто је и у случају *намаз* (молитва, исламски термин) и *намаз* (премаз, општа ријеч).

Гледајући из опште терминографске перспективе, овдје ваља примијетити да је стратегија прикупљања грађе у великој мјери условљена прототипским дефинисањем поља исламске терминологије и њеном уклопљеношћу у функционисање друштва. Управо због тога узети су у обзир не само исламски теолошки текстови, него знатно шири распон извора.

4. Стратегије избора еквивалената

И стратегије избора еквивалената имале су у виду практичне потребе читања бошњачких исламских текстова, посебно чињеницу да особа која чита и служи се рјечником по правилу није исламски теолог. Ово је утемељило двоструко дефинисање са једним директним еквивалентом и једним описним еквивалентом као најчешћу стратегију. Ову стратегију видимо у сљедећим

примјерима, гдје се уз исламски термилошки еквивалент (који је најчешће сличан јер је у оба језика позајмљен из арапског језика), даје и еквивалент, који је, заправо, објашњење за оне који нису упућени у исламску терминологију, у првом случају опис а у другом еквивалент из сфере хришћанства:

daru-l-kufr *a m dar al-kufr*, infidel country

džehennem *a m Jahannam*, Hell: *stanovnici ~a Jahannam dwellers*.

У неким случајевима ни двострука еквиваленција није била dostatна да би корисник у потпуно разумио о чему се ради, па је додавана објашњавајућа глоса, како се види из ова два примјера:

daru-l-islam *a m Dar al Islam*, the House of Islam (a traditional name for Islamic countries)

daru-l-kuld *a +ov m Dar-ul Khuld*, the House of Immortality (a level of Jannah, Islamic paradise).

Оно што је овдје занимљиво је да су стратегије успостављања еквиваленције веома сличне онима које су у Шипка (2015) идентификоване за случајеве нулте еквиваленције у општој лексици, на примјер:

The third valid lexicographic strategy, *incorporation with explanation*, incorporates the word from the SL into the TL, often italicized, and then follows by providing an explanation. The following Pashto and Chechen entries exemplify this strategy:

(5) دجبا abdžhád m. Arabic abjad (i.e., the Arabic alphabet arranged according to the numerical values assigned to the letters, so-called from the first 4 letters ا, ب, ج, د i.e., 1, 2, 3, 4). [...]

(6) теџет ethnology tezet (place in a yard for a funeral where friends and relatives of the deceased come to express their condolences) (Шипка 2015: 174–175).

Овдје се још једном показују као тачне тврдње социоконгитивне терминологије да разлика између термилошких система и опште лексике као и обрада једног и другог, није онолико удаљена колико се то вјеровало у традиционалним термилошким школама.

5. Шире терминографске импликације

Како је показано и у различитим другим студијама социоконгитивне термилошке школе, уклопљеност терминологије у конкретно друштвено окружење и одређеност поменутог терминографског пројекта потребама корисника битно утиче на критеријуме одређења поља исламских термина а

тима и на критеријуме уврштавања термина у рјечник. Исто је и са стратегијама прикупљања грађе и успостављања еквиваленције. Попут многих других сличних пројеката, и овај терминографски подухвати јасно указује на сличности у обради термина и опште лексике. Како уклопљеност овог терминолошког поља у друштвено окружење и с тим повезане његове нејасне границе, тако и конкретне стварноживотне потребе корисника овог терминографског производа у великој мјери релативизирају разлику између терминолошких и нетерминолошких јединица.

ЛИТЕРАТУРА

- Хаџибажрић 1988: F. Hadžibajrić, Mali rječnik sufijsko-tarikatskih izraza, u: *Tesawwuf, islamska mistika*, Zbornik radova prvog simpozija, Zagrebačka džamija 1408/1988. god., Zagreb: Islamska zajednica, <http://bastinaobjave.com/knjige-211/rjecnici/120-rjecnik-sufijskih-termina>.
- Шипка 2015: D. Šipka, *Lexical Conflict: Theory and practice*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Шипка–Ћеман 2015: D. Šipka, S. Ćeman, *Dictionary of Bosnian Islamic Terms*, Springfield: Dunwoody Press.
- Темерман 2000: R. Temmerman, *Towards New Ways of Terminology Description: The Sociocognitive Approach*, Amsterdam: John Benjamins.

ИЗВОРИ

- Бошњакиња: *Bošnjakinja*, <http://www.bosnjakinja.net>.
- Википедија: *Wikipedija*, <http://www.wikipedia.org>, <http://bs.wikipedia.org/wiki/Islam>.
- Дневни аваз: *Dnevni avaz*, <http://www.avaz.ba>.
- ЕлКалем: *ElKalem*, <http://www.elkalem.com>.
- Ислам: *Islam*, <http://www.islam.co.ba>.
- Коркут 1991: B. Korkut, *Kur'an s prevodom*, Medina.
- Кури (ур.) 2005: A. Th. Khoury (ur.), *Leksikon temeljnih religijskih pojmova: židovstvo, kršćanstvo, islam*, Zagreb: Svjetska konferencija za mir.
- Минбер: *Minber*, <http://www.minber.ba>.
- Мливо 2004: M. Mlivo, *Prijevod Kur'ana*, Bugojno.
- Муласмајић 2011: N. Mulasmajić, *Bosnian-English Dictionary: Turcisms, Colloquialisms, Islamic Words and Expressions*, Bloomington: Author House.
- Муслимански глас: *Muslimanski glas*, <http://www.muslimanskiglas.com>.
- Нахла: *Nahla*, <http://www.nahla.com>.
- Нови хоризонти: *Novi horizonti*, <http://www.novihorizonti.com>.
- Ослобођење: *Oslobodjenje*, <http://www.oslobodjenje.ba>.
- Препород: *Preporod*, <http://www.preporod.com>.

Ријасет Исламске заједнице: *Rijaset Islamske zajednice*, <http://www.rijaset.net>.

САФФ: *SAFF*, <http://www.saffbih.com>.

Чедић (ур.) 2007: I. Čedić (ur.), *Rječnik bosanskog jezika*, Sarajevo: Institut za jezik.

Џемат: *Džemat*, <http://www.dzemat.org>.

Шипка 2000: D. Šipka, *A Dictionary of New Bosnian, Croatian, and Serbian Words*, Springfield: Dunwoody Press.

Шкаљић 1996: A. Škaljić, *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, Sarajevo: Svjetlost.

Danko Šipka

THE BILINGUAL TERMINOGRAPHY OF ISLAMIC TERMS

Summary

The present paper draws upon the principles of sociocognitive terminology and terminography (see, for example Temmerman 2000). Its material basis is a bilingual Bosnian – English Dictionary of Islamic Terminology (Šipka–Ćeman 2013). The key issue addressed in this paper concerns the mechanisms for delimiting the field of Islamic terms. The materials from the aforementioned terminographic project point to the fact that no absolute definition of Islamic terms can be established. These findings are well aligned with various other sociocognitive terminographic studies. Namely, the embeddedness of this and other terminologies in a concrete social environment coupled with the user-oriented nature of any terminographic project commands a very strong influence on how the field of Islamic terms is defined. The scope of the field, in turn, influenced the selection criteria, where Islamic terms are those that potential users would need in the interpretative reading of Islamic texts. Consequently, the project used an eclectic gathering procedure relying on textual newspaper and magazine corpora, previous lexicographic works, theological studies, translations of the Qur'an, etc. The lexical lists from the corpora were filtered using positive and negative lexical lists (i.e. those word forms that are terms and those that are not, respectively). In addition, manual verification was used when an Islamic term was identical to a general vocabulary item (e.g. *учити* 'pray, perform a prayer' – Islamic term, and 'learn, study' – general term, *намаз* 'salat (Islamic prayer)' – Islamic term, and 'spread, paste; coat (e.g. of paint)' – general term).

Keywords: terminography, Islamic terminology, sociocognitive terminology, bilingual lexicography